

O kráse

Franz Brentano

Brentano, F.: O kráse. In: *Ostium*, roč. 17, 2021, č. 1.

Brentanova esej O kráse vyšla v knihe Základy estetiky (Grundzüge der Ästhetik), ktorá je 312. dielom edície nemeckej Filozofickej knižnice (philosophische Bibliothek - BoD). Eseje publikované v tejto knihe nie sú Brentanovými štúdiami, ale prednáškami, ktoré viedol počas svojho pôsobenia na univerzite vo Viedni. Obsah prednášok spracovali jeho študenti a následne ich publikovali. Knihu Základy estetiky editovala a publikovala Franziska M. Hillebrand z pozostalostí. Ide o prvý preklad do slovenčiny.

II. O kráse (Velká noc 1906)

1. Niektorí identifikujú krásu s dobrom osebe. Iní by mohli povedať - pretože všetko je do istej miery dobrým osebe, ale nie všetko nazveme krásnym, veľa vecí dokonca nazveme škaredými -, že krásnym sa nazýva to, čo je osebe prostredníctvom dobra vynikajúce. Predsa ten či onen názor krivdí tomuto označeniu. Je isté, že niečo je možné nazvať dobrým osebe, ale krásnym, len pokiaľ je pre nás istým spôsobom objektom, a tento vedomý vzťah je osebe hodnotný. Aj dobré môže byť krásnym, to však ešte neznamená, že sa tieto pojmy prekrývajú. Rovnako je pochopenie dobré a krásne, ale podobne je cnostná voľba. Obe nazývame krásnymi. Nie však preto, že sa osebe právom páčia, ale preto, že ich vnímanie, ba dokonca už len ich predstava sa právom páčia.

2. Ak sa opýtame, aký má byť vedomý vzťah, ktorý by sme priradili ku kráse, tak odpoveďou bude, že to nie je vzťah k súdu, k popieranu, ale ani k uznávaniu, ale vzťah k obyčajnému predstavovaniu, teda ten najbežnejší vzťah, ktorý je predpokladom pre všetky ostatné. A v tom by sa mohla rozpoznať mimoriadna dôstojnosť krásy, lebo už tento najbežnejší vzťah k nej sa javí ako niečo, čo má vysokú hodnotu.

Práve preto sa zdá, že rozsah pojmu krásy obmedzujeme viac ako rozsah pojmu dobra. To, že je šachový ťah dobrý, ešte neznamená, že je krásny; takisto ani mravne korektné konanie. A ani žiaden vedecký dôkaz, nech by bol akokoľvek nevyhnutný. *Ak má mať obyčajná predstava vysokú hodnotu, vyžadujeme mimoriadne skvelé vlastnosti*[\[1\]](#).

3. *Kant* rešpektoval, že krásu má stanoviť akosť predstavy napriek tomu, že predstavovanie a súdenie nerozlišoval ako dve základné triedy. *Schiller* s ním súhlasil. Obaja prízvukovali nezaújatosť estetického potešenia. *Schiller* dokonca tvrdí, že krása má žiť „iba v speve“, údajne „nikdy a nikde nebola“. Umenie zaradzuje k hre. Aj *Spencer*, síce *Kantovi* v mnohom odporoval, sa držal toho, že krása sa zakladá na hodnote predstavy.

4. *Heine* naproti tomu trvá na tendenčnosti tendenčnosť poézie a *Guyau*[\[2\]](#) energicky protestoval proti mimoriadnemu a exkluzívnemu vzťahu k predstavovaniu. Zato ho *Renouvier*[\[3\]](#) pokarhal, no *Guyau* našiel svojho horlivého obrancu vo *Fouilléem*[\[4\]](#). Samotná obrana nechápe, ako ani sám *Guyau*, skutočný význam teórie krásy, proti ktorej sa obracia, minimálne, ten podstatný význam. Pretože niekto, kto trvá na tom, že krása sa má zakladať na hodnote predstavy, sa nestotožní

s každým slovom od *Schiller* a ani iných jednotlivých predstaviteľov.

5. Preto nerozumiem, prečo má byť umenie podľa nich bez výnimky nazvané hrou a prečo má byť cieľom každej hry krása. Hry ako preteky v behu, strelba, vybíjaná, hod diskom, gymnastika, hra hádaniek, matematických úloh, ako to bolo za *čias Newtona* a *Leibniza*, nemajú za cieľ radosti z predstavy, ale z energických telesných a duševných cvičení. Na druhej strane, nie každá krása je hrou. Ak naproti hre stojí vážnosť, tak uznáme, ako je veľmi nevhodné nazvať tragédiu trúchlohrou. Rozhovory a konania hercov majú, ak aj nie fingovaný, predsa rovnako vážny, ba možno ešte vážnejší účel. A kto by chcel tento účel odoprieť *Dante* o „Božskej komédii“! To isté platí aj o náboženskej hudbe, náboženských obrazoch a stavbách. Vzbudzovať ušľachtilé predstavy znamená vzbudzovať niečo, čo je hodné potu ušľachtilosti. Vysoko vážnu povahu, akou je podľa Aristotela každá morálna povaha, si umenie môže zvoliť za svoje životné poslanie.

6. Očistíme však teraz karhanú náuku, že krása sa má zakladať na akosti predstavovania, od takých výmyslov, ktoré sa proti nej predostierajú, hoci im všetkým ľahko vzdoruje. Keď *Fouillée* poukazuje na to, že krása nemá strácať na kráse tým, keď sa verí aj na jej pravdivosť, napríklad ak sa obraz považuje za skutočne živý, alebo ak sa stretnú dve navlas rovnaké osoby, tak je nevyhnutné dodať, že pripojenie uznávajúceho súdu predstavu neukončí, ani jej neuberá na hodnote. Krása tým pochopiteľne nemôže byť zmenšená. Dá sa teda bez obáv pripustiť, že krása prírody mnohonásobne prevyšuje krásu umeleckých diel. Ako poľné fialky na jej šatách prevyšujú šalamúnsku veľkoleposť.^[5]

7. Viac môže zmiašť námietka, že pri umeleckom pôžitku nie je do spoluúčinnosti energicky zatiahnutá iba činnosť predstavovania, ale aj súdu a cítenia. V románoch a drámach sa argumentuje, že čítajúci a počúvajúci sa trasie od strachu a rozplýva sa od súcitu. Už *Aristoteles* nazval básnika porovnávajúc ho s historikom „filosofoteros“ (filozof). Zdá sa, že básnik prináša najjasnejšie pochopenie veľkých všeobecných právd. Naproti tomu sa má poukázať na to, čo sa stáva pri logických chápaniach, ktoré nepatria ku krásnym. *Archimedovo* „Heuréka“ sa vzťahuje na takéto chápanie. Omámený nadšením zo svojho objavu vyskočil nahý z vane von na trh. Rovnakým spôsobom to pohlo aj *Newtonom*. Pri porovnávaní nových tabuliek so svojimi hypotetickými výpočtami týkajúcimi sa Mesiaca od vzrušenia nebol schopný pokračovať v čítaní. Práve týmto spôsobom sa prejavujú akosti poznania a akosti predstavy v ich podstatnom význame, dráždia emócie k vzrušeniu. Predstava o niekom, kto argumentuje, neostane menej predstavou, pretože niekto, kto by skutočne argumentoval, by aj súdil. Je možné pripustiť, že bez súdnosti by som nedokázal vytvoriť akúkoľvek predstavu a bez sprievodnej schopnosti usudzovania by som ju vôbec nemohol ani prežiť. Jednako je v poriadku, že ma argumentácia prednesená v tragédii zaujíma úplne nezávisle od toho, či ju už niekto viedol, alebo nie. Napokon čo sa týka *Aristotelovho* výroku, básnik má byť „filosofoteros“ (filozofom), nie historikom, takže jeho cieľom je to, aby predstavil oné typy charakterov. Existujú však aj rozprávkoví básnici, ktorí si druhy ľudí, trpaslíkov, víly, čarodejníkov a aj bájne krajiny len vymýšľajú. Ak tie svety vytvoria, tak stále majú to, čomu sa hovorí „poetická pravda“. To, že sa niektoré poetické pravdy zhodujú s filozofickými môžeme pripustiť a neuškodí to, ale za žiadnych okolností sa im nesmie pripisovať estetická hodnota tragédie. Ak je toto pripustenie dokonca najbežnejším prípadom, tak sa to veľmi jednoducho vysvetlí s odôvodnením, ktoré chce pôsobením prežitých asociácií zabezpečiť výtvoru predstavy voľbu takýchto typov.

Že ten, kto uvádza do súvislosti krásu a predstavu a umenie chápe ako slobodné, tzn. neslúžiace ničomu inému okrem predstavy, a zároveň môže hovoriť o obsahu umeleckého diela, ukazuje svojím príkladom Goethe, ktorý v každom diele kládol nároky na tri dôležité časti: látku, obsah, formu. Správne zvolená forma sa nebude musieť prispôbiť len látke, ale aj obsahu.

BRENTANO, F. *Grundzüge der Ästhetik*. Hamburg: Felix Meiner Verlag. 1988. Z nemeckého originálu preložil Samuel Taragel.

P o z n á m k y

[1] Dobrým je akékoľvek predstavovanie, krásnym však zvykneme označovať iba predstavovanie, ktoré je spojené so značnou záľubou. (porov. poznámku 8., druhá časť I.).

[2] Jean Marie Guyau (1854 - 1888), francúzsky filozof, rovnako ako obaja nasledujúci predstavitelia, zastával eticko-estetický vitalizmus. Jeho najdôležitejšími estetickými spismi sú: „Les problèmes de l'esthétique contemporaine“ a „L'art au point de vue sociologique“. Je nevlastným synom filozofa F o u i l l é e a.

[3] Charles Renouvier (1815 - 1903) sa považoval za Kantovho pokračovateľa, hoci Kantove náuky šťasti odmietal (neokriticizmus). Hlavné dielo: „Essais der critique générale.“

[4] Alfred Fouilleé (1838 - 1912) spojil spôsob evolucionizmu síl myšlienok (ideés-forces) s platónskym idealizmom. Hlavné diela: „L'évolutionnisme des idées-forces“; „La psychologie des idées-forces“; „La morale des idées-forces“.

[5] V prísnom význame získava epiteton „krásny“ svoj význam vždy až prostredníctvom vzťahu k predstavujúcemu, ktorý svoje predstavovanie prijíma ako hodné záľuby.

Mgr. Samuel Taragel

Filozofická fakulta

Masarykova univerzita v Brne

Arne Nováka 1

Brno

e-mail: taragel.samuel@gmail.com